

ДЕЈАН Р. ГАШИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ

ДРЖАВА И ДРУШТВО НА БАЛКАНУ (XIV–XVII ВЕК) – ПРЕ И НАКОН УСПОСТАВЉАЊА ОСМАНСКЕ ВЛАДАВИНЕ

(State and Society in the Balkans Before and After
Establishment of Ottoman Rule, *editors in chief Srđan Rudić,
Selim Aslantaş, Belgrade (Donat graf): The Institute of History
Belgrade, Collection of Works, vol. 35 : Yunus Emre Enstitüsü -
Turkish Cultural Centre (Belgrade), 2017, 349 pp.*)

Особеност Балкана као историјског феномена проистекла је из вишемиленијумског судара и прожимања цивилизација, што је за последицу имало да је полуострво постало етнички и политички најкомплекснији регион Европе. Ревносно то потврђују источници у којима су се утискивале културне групе и етничке заједнице, Трачани, Илири, Келти, као и Грци – који су трајније од осталих народа организовали градове и државе, стварајући културу високог домета и учествујући у формирању хеленистичких империја чије је полазиште било управо Балканско полуострво. Историја Балкана незаобилазно памти и Римљане, којима је пошло за руком да освоје највећи део полуострва романизујући затечено становништво неједнаким степеном, али је полуострво, као главна саобраћајница између Азије и Евро-

¹ dejan.gasic@pr.ac.rs

Приказ је примљен 9. марта 2018, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 14. марта 2018.

пе, било проходиште и Велике сеобе народа, те коначно и територија упада и насељавања Словена током VI и почетком VII века. Трајна подела Римског царства (395) на Источно и Западно, као и Велики раскол цркава (1054), имали су далекосежне културне и цивилизацијске последице, јер је гранична линија раздвајања и пројекција утицаја пресекала полуострво. Заједнички именитељ обе половине Балкана је остало хришћанство. Области већ отргнуте од стране Словена највећим делом биле су, и кроз средњи век остале, наткривене државничким, верским и културним утицајем престонице на Босфору, под чијим надзором се, неретко и уз супарнички однос и приближавање Западу, смењују бугарска и српска краљевства и царства. У сутону средњовековног трајања, током постепеног опадања хиљадугодишњег Ромејског царства, те услед ривалства и сукоба суседних балканских народа и трагичних међусобица хришћанских обласних господара с уочљивим слабљењем централне власти и плимом суревњивости, упркос доказивањима хришћанских војски да надируће Османлије нису непобедиве, почивају разлози који свеукупно доприносе паду Балкана – сукцесивно од средине XIV, начелно током XV века – под владавину Отоманског царства. Средњовековном политичком и културном кругу утицаја на уобличавање савременог Балкана, поред западног католичанства и византијског православља, придодат је и османски ислам.

Доминантност владајуће силе узроковала је и смену назива полуострва, било да се уписује синтагма Европска Турска, Грчко, или Византијско и Илирско полуострво. Но, премда су интелектуалне расправе позног XIX века, у епохи националног препорода и ослобођења балканских народа од Турака, у стручној литератури с разлогом оспоравале етимолошко порекло и прецизност његове географске распрострањености, дефинисане почетком тог истог столећа, кованица Балканско полуострво усталила се напослетку захваљујући одбрани тог термина од стране ауторитативног зналца Јована Цвијића. На тај начин, и поред истовременог јављања појма Југоисточна Европа, преовладао је став да термин не треба мењати, а образлагање његове етимологије (*balqan*) своди се на „високе њланине које се вежу једна за друју“, „њланински венац“, „џусио шумовишу њланину“, што је у непосредној, али и анахроној слици и вези „са дурном и важном историјом њлоусџрва“.

Из визуре успостављања османске владавине, формирање целовите историографске слике процеса који су се одвијали на Бал-

кану, посебно у периоду између XIV и XVII века, још увек је далеко од задовољавајућег. Делом, разлог лежи у чињеници да су досадашња истраживања била условљавана у највећој мери покушајима стварања опште повеснице османске државе, што се испоставило као веома захтевно прегалаштво. У савременом научном дискурсу ово подразумева, по правилу, појединачна и регионална истраживања мањих подручја у само неколико тематских поља. Такав приступ није био погодан за систематизовање историјског знања, а у исто време језичке разлике у истраживањима нису омогућиле компаративне анализе које могу довести до размене научних аргумената на међународном нивоу. На тај начин, нека питања су остала недовољно спозната, док одређена нису чак ни покренута у досадашњим изучавањима.

На трагу такве непресушне истраживачке потребе организована је међународна научна конференција под радним насловом *State and Society in the Balkans Before and After Establishment of Ottoman Rule* (одржане 25. и 26. маја 2016. године), као резултат сарадње Историјског института у Београду и Турског културног центра Yunus Emre Enstitüsü, чији је исход Зборник који се налази пред нама, као сведочанство значајног доприноса поменутом истраживачком недостатку. Зборник радова, уз уводну реч Уредништва и завршни Списак аутора, збраја шеснаест студија из седам земаља, публикованих на енглеском, а обogaћених резимеима на турском и српском језику. У најширем опсегу, Зборник је концепиран и посвећен насловној тематици успостављања, ширења и консолидације османске власти на Балкану између XIV и XVII века, уз ерудицијско евалуирање специфичних проблема имовинско-правног и пореског система, положаја становништва, исламизације, колонизовања турског живља, урбанизације оријенталног типа, привреде.

Први рад, насловљен *Effects of the Early Ottoman Conquests on the State and Social Structure of the Lazarević Principality* (Erken Osmanlı Fetihlerin Lazareviç Bölgesi'nde Devlet ve Toplum Yapısı Üzerine Etkisi / Последице раних османлијских освајања на државу и друштвену структуру области Лазаревића, стр. 7–25), аутора проф. др Марка Шуице са Одељења за историју Филозофског факултета у Београду, градацијски разматра измену структуре највишег друштвеног слоја Моравске Србије током последње две деценије XIV века, изазвану османским освајањима и последицама политичке и дипломатске стратегије турских владара, чиме се идентификује пет, хронолошким значајем, различитих фаза. Било да

су оне наступиле као последица губитака у ратним окршајима или услед интерних кретања обласног племства, превирања и сукоби међу властелом потчињеном Лазаревићима најочљивији су након Косовске битке (1389), јер је 1) несумњиви владарски ауторитет кнеза Лазара очувао унутрашњу хијерархију племства. Аутор тако истиче да 2) кршење вазалне хијерархије и отказивање лојалности наследницима кнеза Лазара део властеле манифестује услед османског притиска који је за последицу имао и питање голог опстајања кнежевине, али и услед њихове међусобне борбе. Слом антиосманске политике Вука Бранковића обележио је 3) трансфер моћи и утицаја у области којима су господарили Лазаревићи, уз вишеструке промене у саставу и хијерархији племства. Изразитом подршком султана Бајазита I Муње уследило је 4) успостављање власти Стефана Лазаревића над властелом која је господарила земљишним поседима у оквиру области породице Бранковић. Залазак XIV века бележи и друштвене промене које су захватиле елитни слој, те последично и преуређење друштвене пирамиде, нарочито уочи и након завере властеле против Стефана Лазаревића (1398) чија је рискантна спољна политика достигла врхунац у кршењу вазалних односа према султани. Последња фаза промена представља 5) обнављање власти Бранковића на територији Косова уочи битке код Ангоре (1402). На поновно преуређење структуре племства у обе кнежевине, закључује аутор, још једном су утицале одлуке османског султана Јилдирима Бајазита. Др Невен Исаиловић, научни сарадник из Историјског института у Београду, анализом како фрагментарне, тако и целовито сачуване законодавне грађе средњег века и раног османског историјског раздобља о Власима/власима, кроз свој текст *Legislation Concerning the Vlachs of the Balkans Before and After Ottoman Conquest: An Overview* (Osmanlı Fethi Öncesi ve Sonrası Balkan Eflaklarına Ait Kanunlar: Genel Bakış / Законодавство о власима Балкана пре и након османског освајања: Преглед, стр. 25–43), утврђује покушаје извесних значајних промена у правном третману овог стратума становништва. Посебан акценат истраживања стављен је на области у којима сачувани материјал дозвољава компаративни приступ, чиме су у ауторов преглед укључене савремене територије Хрватске, БиХ, Црне Горе и Србије. С тим у вези, могућ је закључак да су Османлије довршиле већ започет процес примењујући законску регулативу која се некада односила на етничку и професионалну скупину, на друштвену, те и војно одређену групу. Иако постоји извесност да су промене у за-

конском оквиру биле могуће и за време владара позног средњег века, недостатак извора, упркос могућој и оправданој хипотези, ипак не дозвољава одлучност њеног оправдања. Такође из Историјског института у Београду, научни сарадник др Милош Ивановић у средиште истраживања насловне теме *Cyrillic Correspondence between the Commune of Ragusa and Ottomans from 1396 to 1458* (1396–1458 Yıllar Arasında Dubrovnik Topluluğun Osmanlılarla Kiril Alfabesiyle Yazışması / Ћирилска преписка између Дубровачке комуне и Османлија од 1396. до 1458, стр. 43–65), у датом временском периоду, ставља сагледавање ћирилске преписке као важног извора, до граничне 1458. када Дубровник постаје вазал Османског царства. Подразумевано, преписка се највећим делом тиче регулисања положаја дубровачких трговаца, што је најпре чињено у освојеној области Вука Бранковића, након 1396. године, чију је улогу и територијалну контролу славног и велможног господина заменио Пашаит (Јигит-паша). С тим у вези, однос и промена снага на терену јасно су изражени инскрипцијом писама и транслацијом епитета са српских и босанских великаша на османске личности високог угледа, попут изасланика Бајазита I – Сархана (Саража). Мада без усклађене правилности као код инскрипција, и салутације су доживеле промене у зависности од ранга особе којој се Дубровчани обраћају. Након Ангорске битке (1402), па све до 1415. године изостаје ћирилска преписка између Дубровчана и Османлија због слабљења османског утицаја на Балкану, након чега Турци запоседају територију данашње Албаније, одакле Дубровчани извозе жито. Знатно је слабије очувана османска ћирилска преписка из овог периода, али епистоларна ословљавања ће и том приликом бити обновљена. Ивановићев рад садржи веома корисну хронолошку табелу, с нагласком на инскрипције, те се уједно могу пратити комбиновани елементи српског, босанског и османског дипломатичког система преписке. Аутор, стога, упућује на истраживање материјала након 1458. године и на питање којим путем се развијала османска дипломатика.

Текстом насловљеним *In the Hands of the Turks – Captives from Southern Hungary in the Ottoman Empire (14–16th centuries)* (Türklerin El-lerinde – Osmanlı İmparatorluğu'nda Güney Macaristan Esirleri (14–16. yüzyıl) / У рукама Турака – Заробљеници из јужне Угарске у Отманском царству (14–16. век), стр. 65–79) др Адријан Мађина (Adrian Magina) из Румуније (Museum of the Highland Banat, Reșița, Romania) бави се проблемом и питањем разумевања раних

османско-угарских контаката и односа, од друге половине XIV, те током XV и XVI века. Пошто се турски војни притисак све више осећао на јужним територијама Угарског краљевства, посебно због њихових упада, поједини житељи краљевине постају заробљеници, а аутор прати растући број докумената током XV и XVI века сецирајући занимљиве податке о њиховом положају заробљеника, те коначно и о њиховој судбини. Доц. др Емир О. Филиповић са Одсека за историју Филозофског факултета у Сарајеву у раду *The Ottoman Conquest and the Depopulation of Bosnia in the Fifteenth Century* (15. Yüzyılda Osmanlı Fethi ve Bosna'da Nüfusun Azalması / Османско освајање и депопулација Босне у 15. веку, стр. 79–103) поставља у центар анализирања жестоко противљење владајућих елита успостављању османске власти на Балкану, наглашавајући неизвесну судбину становништва у оквиру новог административног и политичког система. Таква несигурна времена условила су кретања становништва према сигурнијим одредиштима – приморским градовима. Околности под којима су једни мигрирали, док су други прихватили интегрисање у османски административни систем, аутор покушава да оправда кроз поступке административне структуре османске власти које је иста предузимала с циљем супротстављања депопулацији Босне. Филиповић наглашава да несигурност тумачења, услед посебности и ограничења изворних вести, оставља простор за разне интерпретације, екстремне и супротстављене ставове у погледу наведених кључних питања о расељавању становништва. Приложеном темом *Bosnian Nobility after the Fall of the Kingdom of Bosnia in 1463* (Bosna Krallığı'nın 1463. Yılında Yıkılmasından Sonra Bosna'da Soylular Tabakası / Босанска властела након пада Босанског краљевства 1463. године, стр. 103–129) др Срђан Рудић, директор Историјског института у Београду и један од уредника и приређивача Зборника, посвећује се скицирању друштвеног положаја властеле након пада Босне, када горњи слој углавном не стаје с историјске сцене, делом страда у сукобима с Турцима, дива заробљен, или погубљен. Иако ретки, подаци о пострадалима – попут краља Стефана Томашевића и његовог стрица Радивоја, или заробљених Катарине и Жигмунда, деце некадашњег краља Стефана Томаша – доносе и потврђују вести о настављању борбе против Османлија, при чему извори бележе породице Обрадовић, Чубретић, Влатковић, у служби краља Матије Корвина, као и о делу властеле која ступа у службу освајача. Исламизација је тако, уз ретке изузетке, највећим делом захватила ситне вла-

стеоске породице, без раније и потоње политички значајније улоге. Тиме аутор логички кулминира у закључку да су бројне спахијске муслиманске породице током XV и XVI века с територије Босанског краљевства водиле порекло од средњовековне босанске властеле. У свом раду *“Which Realm Will You Opt For?” – The Serbian Nobility between the Ottomans and the Hungarians in the 15th Century* (“Hangi İmparatorluğa Katılacaksın?” – 15. Yüzyılda Osmanlı ve Macarlar Arasında Sırp Soyluları / „Којем ћеш се приволети Царству?“ – Српска властела између Османлија и Угара у 15. веку, стр. 129–165) научни сарадник Историјског института у Београду др Александар Крстић приказује и прати генезу српско-угарских односа услед продора Османлија на Балканско полуострво, интензивираних након битке код Ангоре и позиције двоструког вазалства српских деспота. Први (1439), потом и коначни пад Србије (1459) под османску власт условио је миграције становништва, када Угарска постаје главно стециште за бројне српске племиће (Бранковић, Јакшић, Белмужевић) у служби угарских краљева. Ипак, аутор се посвећује подацима о снажно везаној за Православну цркву ситној српској властели у Угарској током друге половине XV века. С обзиром на то да извори нису у довољној мери сачувани нити задовољавајуће истражени, Александар Крстић износи нове податке о појединим племићима, те исправља досадашња историографска схватања о њиховим активностима током XVI века које су их постепено доводиле до асимилације у угарску средину.

Проф. др Махил Кил (Machiel Kiel, Netherlands Institute in Turkey), студијом је посвећен позносредњовековној тврђави Рам (Храм и Харам / Хирам), *The Ottoman Castle of Ram (Haram) in Serbia and the Accounts of its Construction, 1491* (1491 Tuna Nehri Üzerindeki Osmanlı Ram Kalesi Bina Hesapları / Извештаји о градњи османске тврђаве Рам на Дунаву 1491. године, стр. 165–191) у чијој близини се налази замак близанац Кулича, који је услед изградње Бердапске клисуре добрим делом нестао у водама Дунава. Проф. Кил зато истиче могућност постојања средњовековног претходника Кулича, који је током османске владавине модернизован и коришћен као језгро маленог града са значајним муслиманским становништвом и бројним верским и јавним зградама. Иако описи Евлије Челебије из XVII века одају слику града у процвату, с обзиром на то да је Кулич био већи од Рама тешко је утврдити његово предосманско постојање, нити то средњовековни извори потврђују. Осим илустрацијама и планом положаја тврђаве Рам, рад је

обогаћен, у Додатку, како факсимилом документа о рачунском извештају приликом почетка изградње тврђаве, тако и пописом радника са других локација, што је представа упоредног односа ангажованих муслимана и хришћана као радника. Проф. др Хатике Оруч (Hatice Oruç) са Универзитета у Анкари и Департмана за историју (Ankara University, Faculty of Languages, History and Geography, Department of History, Ankara, Turkey) бави се оснивањем и развојем Вишеграда током XV и XVI века на основу дефтера Босанског санџака из 1468/69, као и доцнијих из 1485, 1489, 1516, 1530. и 1604. године, уз табеларно сумирање односа немуслиманског и муслиманског становништва. С обзиром на то да турским писаним пописима између 1530. и 1604. недостају текстуални делови, претпоставка је ауторке, у чланку *The City of Višegrad Based on Fifteenth and Sixteenth Century Tahrir Defters* (15. ve 16. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Vişegrad Şehri / Град Вишеград на основу пописних дефтера из 15. и 16. века, стр. 191–205) да је један од недостајућих и запис о Вишеграду.

Заседним освртом на успостављање и распрострањеност установе дербенџија на Балкану, у коауторству, професори Ајше Кајапинар (Ayşe Kayapınar) и Левент Кајапинар (Levent Kayapınar) с Департмана за историју у Измиру (İzmir Kâtip Çelebi University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, Izmir, Turkey) дефинисали су сличности и разлике у организацији појмова „вигла“ и „дербенд“ текстом *Application of Derbend Organization in the Balkans: An Example of Continuity of Balkan Institutions in the Ottoman System* (Balkanlarda Derbend Teşkilatının Uygulanması: Osmanlı Sisteminde Bir Balkan Kurumunun Sürdürülmesi Örneği / Примена дербендске организације на Балкану: пример одржавања једне балканске установе у османском систему, стр. 205–223), разграђујући садржину дефтера из друге половине XV и оних написаних током XVI века. С подразумеваним промишљањем да су се налазила у различитим географским подручјима, дебенијска села, закључују аутори, уз приложене факсимиле и тумачења османских докумената, имала су у тој зависности и различите обавезе. Прилогом *Some Aspects of Spreading of Islam in Macedonia (XV–XVI c.)* (Makedonya'da İslamın Yaygınlaşmasının Bazı Unsurları (XV–XVI yüzyıl) / Поједини аспекти ширења ислама у Македонији (XV–XVI век), стр. 223–235), који потиче из пера проф. др Драгог Горгиева из Института за националну историју у Скопљу (Institute of National History, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje, Macedonia), стављен је акценат на разлучивање процеса

исламизације на територији данашње БЈР Македоније током XV и XVI века, при чему се стиче утисак да је притисак нових муслимана међу албанским живљем узроковао дрзу исламизацију Словена у западном делу Македоније. Научни сарадник др Драгана Амедоски из Историјског института у Београду, текстом насловљеним *Introduction of Rice Culture in the Central Balkans (15th and 16th Century)* (*Orta Balkanlar'da Pirinç Üretimi (15. ve 16. yüzyıl)*) / Појава пиринча на централном Балкану (15. и 16. век), стр. 235–256) разматра производњу пиринча која је следила пут ширења Османског царства и у Смедеревском и Скадарском санџаку. На трагу изворних вести, ауторка са сигурношћу утврђује распрострањеност територија централног Балкана на којима је узгајан, уз сведочења путописаца Бертрандона Брокијера и Јакоба Бецека о успешним приносима ове пољопривредне културе. Упоредним приступом изворима ауторка утврђује да је узгајање било искључиво локално-административног карактера и потреба, чиме је група становништва ангажована на пиринчаним пољима за своју службу добијала значајне пореске привилегије. Међутим, услед климатских промена и појаве маларије узгој пиринча дива забрањен.

Историчар доц. др Гунеш Ишиксел (*Güneş Işıksel*) из Истанбула (*Istanbul Medeniyet University, Faculty of Arts and Humanities, Department of History, Istanbul, Turkey*) проматра *Managing Cohabitation and Conflict: Frontier Diplomacy in the Dalmatian Frontier (1540–1646)* (*Yanyana Yaşama ve Çatışmanın Yönetimi: Dalmaçyanın Kıyılarında Sınır Diplomasisi (1540–1646)*) / Рукођење суживотом и сукобима: погранична дипломатија на далматинској граници (1540–1646), стр. 256–283), смештајући у средиште интересовања пограничне односе и дипломатију Османске државе и Републике Венеције XVI и XVII века. Примери суживота и сукоба указују, према Ишикселу, на разноврсна правила заједничког живота у далматинском залеђу, упркос томе што се захтеви локалних управника и њихов начин руковођења међусобно нису преклапали с приоритетима њихових суседа и удаљене централне власти. Проф. др Ашкин Којунџу (*Aşkın Koyuncu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Faculty of Sciences and Arts, Department of History, Çanakkale, Turkey*) на основу седам копија Закона о јаничарима, чији су илустровани исечци презентовани у *Kavânin-i Yeniçeriyân and the Recruitment of Bosnian Muslim Boys as Devshirme Reconsidered* (*Kavânin-i Yeniçeriyân ve Bosnalı Müslüman Çocuklarının Devşirilmesi Meselesinin Gözden Geçirilmesi*) / „Закони о

јаничарима“ (Kavânin-i Yeniçeriyân) и разматрање проблема девширме босанске муслиманске деце, стр. 283–319), студиозно претреса проблематику девширме према босанским муслиманима и разлог због којег је султан Мехмед Освајач донео закон да се босанска муслиманска деца узимају за аџеми аглане. Иако приповест закона о јаничарима у историографији показује неутемељеност разложних чињеница услед документарне неистинитости, што је потврђено ишчитавањем дефтера, процес исламизације је текао постепено и био раширен на католике и православне, али уз наступајућу праксу да Османлије у класичном добу започињу да у девширму узимају искључиво муслиманску босанску децу. Тема проф. др Ненада Моачанина, сарадника ХАЗУ (Croatian Academy of Sciences and Arts, Zagreb, Croatia) *Division of CizyePayers into Three Classes as Foreshadowed in the PreReform 17th Century “Pseudomufassals”* (Cizye Mükkeleflerinin 17. Yüzyıl Reformlar Öncesi “yarı-mufassallara” Göre Üç Sınıfa Ayrılması / Подела обвезника џизије на три класе према назнакама из предреформских „псеудо-муфасала“ из 17. века, стр. 319–331) посвећена је отоманској реформи из 1691. године и поновном испитивању освајања земље у Славонији (1698. и 1702) у светлу пописа Дворске хабзбуршко-угарске коморе. Тиме аутор, уз интерпретацију односа између немуслиманских поданика који плаћају џизију и објашњења појма „cizyeane“ (домаћинства која не подлежу џизији), за боље разумевање процеса истиче стање пописа („псеудо – муфасали“), где исписана фиктивна имена указују на очекиване износе које треба исплатити, а да притом суме не зависе ни од инфлације, нити девизног курса, већ неретко од дневница војника. Завршни рад и наслов проф. др Еме Миљковић са Филолошког факултета у Београду *From “dhimmitude” to Turkism – Confessional and Ethnic Policy in the Ottoman Empire* (Zimmilikten Türkcülüğe – Osmanlı İmparatorluğu’nun Dini ve Etnik Politikası / Од „dhimmitude“ до туркизма – конфесионална и етничка политика у Османском царству, стр. 331–349) рашчлањује и упућује на истраживање статуса немуслимана у Османској царевини полазном основом у оквиру историографске двојности по питању термина „dhimmitude“ – од нетолеранције до толеранције, како пре, тако и након успостављања османске владавине на Балкану. У сврху претресања наведеног и појма и статуса, ауторка стиже до Хатише-рифа од Гилхане (1839), пратећи одразе класичног доба, периода Танзимата и Младотурске револуције.

Закључујући прегледно слово о зборнику с тематиком успостављања османске владавине на територијама хришћанских држава и овом приликом је сентенциозно потврђено несуздрживо наступање промена у политичкој, социјалној, привредној, етничкој, те целовито и у културној слици Балкана. Најизразитије метаморфозе дешавале су се у државничком и религијском домену. Бројне, а притом раздробљене хришћанске области својом слабошћу, губљењем сложене друштвене структуре и институција трасирале су пут успостављању снажне исламске теократски устројене државе, која системом неједнаких права и обавеза поданика наглашава верске разлике. Временом, процес исламизације над домаћим становништвом, спровођен у условима непосредне или посредне принуде, постаје изразито доминантан у неким деловима Балкана (Босна, Албанија), чиме ислам утиче на уобличавање историјске и савремене демографске, политичке и духовне стварности у односу на до тада преовлађујући утицај тековина западне и византијске цивилизације, чији су домети присутни како пре, тако и за време османске владавине. Стога, паралелно с дивергентним линијама и токовима дисконтинуитета одвијао се и процес континуитета, иако османски режим, посматран издалека, изгледа готово окамењено непроменљив. Видљиве су премда бројне промене и прилагођавања регулативне делатности, где се прописују кануни (закони) у оквиру којих се домаће становништво све чешће позива на старе „законе“ и „обичаје“, који веома често бивају услишени. Отоманска држава је градила, нема сумње, своју унутрашњу структуру ослањајући се, између осталог, на различите видове правног, економског и друштвеног развоја и наслеђа средњовековних балканских држава. Овакав поредак, мада у измењеним околностима и наличјима – посебно у слици преобликовања градских насеља која губе становништво, а чију силуету одређују минарети, где се губи државна структура, па и привредна функција – преживео је унутар османске државе и постао саставни део њене организованости на Балкану.

Може се, дакле, недвомислено констатовати да је квалитетом, бројем и разноврсношћу тема остварен циљ који су поставили приређивачи зборника, а својим прилозима оправдали аутори, уз јасан исход да се укаже на приметну склоност досадашњих доказивања унапред дефинисаних теза с тенденциозном аргументацијском селективношћу, којом се на основу најчешће истих података изводе непоударни, те самим тим и опречни закључци.

Свакако, тако резистентно имплицирани задатак наглашава обавезујући подстицај интересовања за историју Балкана, пре и након успостављања османске владавине, где резимирање вредних постигнутих резултата страних и домаћих научника потврђује утемељење значајних достигнућа, али истодобно трасира и нове правце истраживања.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons

Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 |

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).